

HITEL

história

“Midőn a Hitelt megalapítottuk”

1982 novemberének első napjaiban vetette fel két év után újra Csoóri Sándor azt az ötletet, hogy a rendszer által perifériára szorított írók és költők részére folyóiratot kellene indítani. Németh László özvegye, Ella asszony felkarolta a kezdeményezést, és november 12-ére népes társaságot hívott vacsorára Orsó utcai lakásába.

Illyés Gyula a néhány napja megjelent Illyés Gyula élete képekben című kötetével érkezett, benne a dedikáció: “A Németh családnak, köszönve szereplésüket ebben a könyvben és életünkben. Szeretettel Gyula bácsi 1982. XI.”

A vacsora utáni hosszú, lelkes vita, amelynek Illyés Gyula volt a hangadója, végül is Széchenyi gondolatait emlegetve, a folyóirat címéül egyhangúlag a Hitelt fogadtuk el.

A történelmi aktus dokumentálására, a Németh családnak hozott képes album első oldalára Illyés Gyula sora - “Midőn a Hitelt megalapítottuk” - után huszonkét vacsoravendég aláírása került. Elsőként Németh Ella, majd

*Kodolányi Gyula
Kiss Ferenc
Csoóri Sándor
Czine Mihály
olvashatatlan aláírás
Pálffy G. István
Czine Mihályné
Illyés Ika
Illyés Gyuláné
Gombos Katalin
Sinkovits Imre*

*Sütő András
Sütő Andrásné
Ács Margit
Ablonczy László
Domokos Mátyás
A. Szabó Magda
Elek István
Kiss Ferencné
Dr. Lakatos István
Németh Ágnes*

Illyés Gyula aláírása itt nem szerepelt.

Naplómba ezen a napon készült bejegyzés sorai között a következőt írtam: “Az volt az érzésem, senki sem hisz a lap megjelenésében...” - és valóban, csak tíz évvel ezelőtt, 1988. november első napjaiban került sor a Hitel kiadására.

Dr. Lakatos István

Csoóri Sándor levele Pozsgay Imrének a tervezett Hitelről

Kedves Imre,¹

rég húzódoztam ennyire egy levél megírásától, mint ettől a mostanától. Mondjam el röviden: miért lenne szükségünk egy kéthetenként megjelenő irodalmi lapra? Majdnem olyan terhes ez, mintha azt kellene elmagyaráznunk: mért élünk, mért beszélünk magyarul, s mért akarunk részesedni egy olyan örökségből, amely minket is illet.

De ha nehéz is, megkísérlem. Kezdem az alapbajjal.

A magyar szellemi élet egyre szétszórtabb lesz, egyre lehangolóbb. Létezik persze, mint ahogy egy kapkodó, hatástalan ember is létezhet a maga kiábrándító pompájában is gesztusaiban.

Egy új heti- - kétheti - lap tehát nem azért kell, mert nincs elég folyóirat és újság, hanem azért, mert ami van, az vértelen s hitegető inkább, mint a szükséges hit megteremtője is életben tartója.

Sőt, mintha túl sok lapunk is volna, főként folyóiratunk! Eretnekség lehet ilyesmit egy írótól hallanod, de ebben az eretnekségben ott feszeng az a meggyőződés is, hogy ennyi folyóirat mozgékony hetilapok nélkül az időre átruházható cenzúra működését leplezheti. Hadd forgácsolódjanak szét az erők, a fontos ügyek hadd húzódjának ki inkább a „végvárakba”; a „peremekre”, kicsiny példányszámiban úgysem zavarnak sok vizet. Túlzó példával érzékeltetve, olyan lett a mi irodalmi életünk hatása, mintha a Himnusz egyik sorát Szegeden, a másikat Győrben, a harmadikat Pécsen énekelnék és így tovább. Elhangozna, tagadhatatlanul, de a józan ész joggal megkérdezné: minek?

A lapok aránytalansága már önmagában is megkívánja, hogy a havilapok mellett egy fürge, gyors reflexú új lap is hangot kapjon.

Az Új Tükörről mint heti újságról, azt hiszem, fölösleges bármit is mondanom. Az Új Tükör olyan, mintha a tévé zabgyereke volna. Ugyanúgy színes, felületes, tetszetős is elfeledhető, jóindulatú, még néhány fontos ügyben buzgó is, de senkit sem tud teherbe ejteni egy gondolattal. Elég nagy már a múltja ahhoz, hogy ezt elmondja róla az ember. Röviden: a látnivaló fölemészti a mondanivalót. Ebből a tüneményből pedig - sajnos - elég sokszor részesülhet a magyar á!lampolgár más tekintetben is.

Az Élet és Irodalom egészen más képlet politikailag is !életanilag is. A lapnak egyszerre kellene hivatalosnak lennie, is irodalmi lapnak is. Megköttözöttnek is autonómnak. Ágyasnak és szűznek.

A szerepe abszurd is kimerítő. Nem véletlen, hogy a lapnak nincs igazi célja. Mindössze kötelessége van: hétről hétre megjeleni.

Számtalan személyes ügyem közül hadd említsem meg az

utolsót az ÉS-sel kapcsolatban. Örömmel hozzászóltam volna Hanák is Száraz György vitájához². Fölváltam Jovánovicsot³. Közölte velem: a vitát nem folytatják. Miért? - kérdeztem. A szerkesztőség úgy döntött, válaszolta, hogy a terveibe nem illeszkedne bele egy ilyen vita kiszámíthatatlan áradása. A legfontosabb nemzeti kérdések csontszilánkjá akad meg újra a torokban. Krádog az ember, s köpni se, nyelni se tud hosszú ideig. Hogyan lehet joga egyetlen lapnak a magyar nép pénzén, a magyarság érdekében elhallgattatni azokat a gondokat, amelyekről vásik hitében is tartásában romlik, bizonytalan, bezárkózó vagy közönyös lesz. Voltak korszakok, amikor a lelkiakaraton kívül semmije se volt az országnak. Most épp fordított a helyzet: a lelkiakarat hiányzik belőlünk leginkább. Ezt bizonyítja az is, hogy vésszesen elkezdünk fogyni, hogy sok a kimenekülőnk, az idegbetegünk, az alkoholistánk, sok a java-korabeli halottunk. A szomszéd népek a rossz gazdasági helyzet ellenire virágzanak, a magyarság a jó helyzet ellenére is pusztul.

Ez a meghasonlás persze régi keletű. De nem kellene-e nekünk ugyanúgy elibe állnunk, ha lehet, mint minden elődünknek? Mert vagy elibe állunk, vagy pedig durungot ragadunk: hadd lám, Uramisten, mire megyünk ketten!

Elvállalhatja-e ez a korszak az elkövetkező korszakok magyarsága előtt, hogy leengedett vállakkal, !e-lebágyadó szemhéjjal nézte végig érzelmi is erkölcsi kiüresedésünk folyamatát?

Ennél a lelkiismeretlen is bárgyú szerepnél méltóbbat érdemelnénk, de évtizedek óta pontosan kimutatható, hogy egy önismeretre is önérzetre törekvő „nemzeti vonal” emberei nemkívánatos elemek.

Vajon hogyan számol el ez a politikai is kulturális kormányzat azzal a szégyenletes ténnyel, hogy a mindenkori nemzet is a jelen idő egyik legnagyobb hatású írója több mint egy évtizede nem dolgozik az egyetlen irodalmi hetilapunkban? Sértődése nem személyes sértődés: az irodalom becsületére kényes. [...] Igazság szerint Illyéssel kellett volna tartanunk ebben az önérzet-offenzívában, de ő beszélt le bennünket bölcsen a „durcásságról”, mondván, hogy az öncsonkítással nem sokra jutunk. Persze nem jutottunk sokra az alkalmazkodással, a belátás, az engedékenység taktikájával sem: a visszaadott kéziratok után néhány hónapig elkerültük az ÉS-t, de ha jelen akartunk lenni, újra kopogtatnunk kellett. Ha az írók egy része ennyiszor megalázkodik, s ráadásul nem feledékeny, rengeteg mérgező anyag gyűlik össze bennünk! A sebek nélküliek hivatalnokok lesznek is hiteltelenek. Hiába írnak, nemigen figyel rájuk senki.

Írjam le: hogyan veszett el az irodalom lelkeket megrázó is összetartó ereje az utolsó évtizedben, s hogyan süllyed tovább? Nem írom. De azt azért iderovom figyelmeztetésül,

amit már Aczél Györgynek is elmondtam: Boldizsárnak⁴ két lap, E. Fehérnek⁵ legalább három-négy lap szerkesztésében, illetve irányításában is szerepe van, de mi öt esztendeje kérjük, hogy Ilia Mihály⁶ aki semmivel sem alábbvaló náluk, kapjon helyet egy szerkesztőség munkájában - és nem kapott!

Netán feledékenységről van szó? Nem hiszem! Én legalább ötször-hatszor kértem pörújrafölvételt Ilia Mihály ügyében, amely, természetesen, sokunk személyes ügye is. Legfőljebb arról lehet szó; hogy in magam is bélyeges vagyok egyik-másik politikusunk szemében, akin, mint egy megrágott szalmaszálon, át lehet lépni.

De hadd térjek vissza a hetilapra. Azt hiszem, nem kell különösebben magyarázkodnunk, miért érezzük jogosnak a lapkérelmet. A népi kultúra ügyét -félreértések is mocskolódások közepette - mi kezdtük újra fölkarolni Illyéstől Nagy Lászlón, Fodor Andrásón, Kiss Ferencen, Tornai Józsefen át. A magyarság kultúrája az elmúlt tizenöt év alatt érzelmileg is a közösségek szempontjából is sokat gyarapodott (Röpülj páva-mozgalom, táncházmozgalom). Mi történt mégis? Az, hogy akik lehujjogtak, lenacionalistáztak bennünket, ma is lapszerkesztők, s mi hívatlan vendégek maradtunk. Soroljam tovább a nemzeti, a nemzetiségi ügyeket: a népszaporulattól a népességcsökkenésig mindet? A tilalmas témák magzatburkát ugyancsak az előbb említett csoport szakította át (Fekete Gyula, Illyés stb.), s kezdte szinte kézitusával kiverelkedni a róluk való gondolkodás jogát. S mi történt itt is? Ugyanaz. A „mi csapatunkra” lövöldözők lettek észrevétlenül a témák „szakértői”. (Mészölyt⁷ például nem hívják meg az Anyanyelvi Konferenciára, de a konferenciát üdvözlő cikket E. Fehér írja!)

Mi ez, ha nem a gátlástalan cinizmus szétszívargása abban a társadalomban, amely anyagilag méltóan él, de erkölcsileg is tudatilag a legkülönbébb tévhitek, látszatok is kö-dösítések áldozata.

Tudod, nemrég jártam Lengyelországban. A boltok előtt álló hosszú sorokat látva, lehajtott fejjel bár, de jó volt arra gondolnom: minden elismerést megérdemel a mi gazdasági is szociális politikánk, ellenben ha a magyarság közérzetére, politikai kultúrájára, jövőtudatára gondol az ember, magát a kormányon lévő férfiakat is el kell marasztalnunk. Tudniillik a látványos katasztrófák is a lelkiületben lejátszódó zajtalan katasztrófák között nincs lényegi különbség.

Azok az értelmiségiek - írók, közgondolkodók, művészek, történészek -, akik magányosan is különféle lapokban szét-szórtan igyekeztek elibe állni a magyarság dinamikus eljellegtelenedésének is a tízmillió „egyéni politikát” folytató rövidlátásának, ideje, hogy egy kéthetenként megjelenő lap köré tömörülve folytathassák a munkát.

Milyen lenne ez a lap? Olyan, amelyikbe Illyés Gyula írna hetente a tőle megszokott felelősséggel. Olyan, amelyik folytatta volna a Hanák megkezdte vitát, ugyancsak felelős írók szenedélyével és fegyelmével. Olyan, amelyik örülne a másik

hetilap létezésének is másféle fölfogásának.

Az utolsó harminc év megtanított bennünket fogalmazni, de ugyanakkor leszoktatott a folyamatos írásról. Ezt a görcsöt is föl kéne oldania egy ilyen lapnak. Hiszen ha nem folyamatos a gondolkodás, az ember nem ismerheti föl soha a legjobb alternatívát. Nem ismerheti föl, mert töredékes, homályos a viszonyítási alapja. Elvontnak tűnhet az okoskodásom előttem, de ha a mozgó, a kiszámíthatatlan történelemre gondolsz, azonnal megérted: bármilyen változásra kerül sor itt, Közép-Európában vagy a nagyvilágban, az események döntésre kényszerítenek bennünket is. Hiteles emberekre van ilyen pillanatokban szüksége egy népnek, akik hiteles alternatívákat tárnak föl, is a hitelesek közül egyet képviselnek. Gondolatnak is közérzetnek szilárdnak kell lennie ilyen alkalmakra. Egyebek közt erre is kitűnő öntőforma lehet egy eleven lap.

Aki ismeri a magyar értelmiség társadalmát, jól tudja, mennyi kitűnő elme lézeng dologtalanul, kiábrándultan, A jelszavuk: nem a forradalom, hanem a reform. A gazdasági élet után a szellemi életben is.

A föntiekből egy politikai lap arcéle bontakozhat ki. Csupán azért, mert a szépirodalomról nem beszéltem. Arról beszél az ember mindenekelőtt, ami hiányzik. A novellák s a versek is mások ott, ahol a gondolkodás is cselekvésvészülésében alakulnak ki a szituációk is lírai helyzetek.

Te nyilván cernára fűzött érveket vártál tőlem, én eléd öntöttem mindent, ami egy szuszra eszembe jutott. Ha ezek után még kíváncsi vagy a higgadt részletekre, szívesen elsorolom azokat is. Előljáróban csak annyit, hogy Illyés teljes meggyőződésével támogatja a lap tervét. Eddig mindig arról beszélt, hogy egy új lapra nincs pénze az országnak. Ma már tudja, hogy ennél sokkal több kidobni való pénze van: fölösleges lapok tucatja jelenik meg hétről hétre, hónapról hónapra Magyarországon.

Reménykedve írom ezt a hosszúra sikerült levelet: az eddigi kijátszásokat most talán nem sikerül megismételni.

Baráti üdvözzellett:

Csoóri Sándor

JEGYZETEK

1 Pozsgay Imre ekkor művelődési miniszter.

2 Hank Péter és Száraz György vitája a nemzeti múlt értelmezéséről: Élet és Irodalom, 1981. július 25.

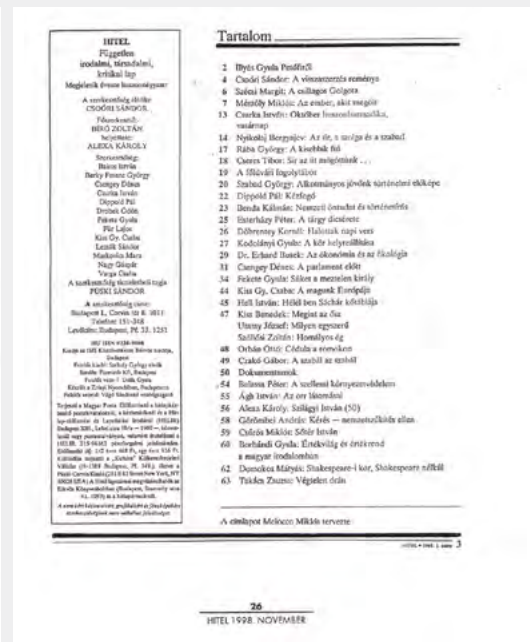
3 Jovánovics Miklós (1932-) 1974 és 1986 között az Élet és Irodalom című hetilap főszerkesztője.

4 Boldizsár Iván (1912-1988)

5 E. Fehér Pál (1936-)

6 Ilia Mihályt (1934-), aki országos tekintélyűvé formálta a szegedi Tiszatáj című folyóiratot, 1975-ben mondatták le főszerkesztői posztjáról.

7 Mészöly Miklós (1921-2001)

1988. november 2. Megjelenik a Hítel első száma.

Búcsú a kétheti laptól

CSÓRI SÁNDOR

Őszi újrakezdés

Búcsúzunk a Hiteltől?

A körülmények és a látszatok ezt a hiedelmet erősítik; az igazság azonban az, hogy csak elköszönünk tőle rövid időre: Ugyanis a kéthetenként megjelenő lapunkat júliusban és augusztusban csupán szüneteltetjük, szeptembertől viszont folyóiratként éltejük tovább.

Nincs ebben semmi rendkívüli, hisz ahogy egy-egy írónak vagy festőnek lehetnek különféle korszakai, bármelyik lapnak és folyóiratnak is lehetnek. Életképességükről épp a változásigény természetes ösztöne tanúskodik.

Amikor tízéves politikai hitegetés, tízéves hatalmi csalárdkodás után, 1988 őszén, végre első független lapként megjelenhettünk, eszünkbe se jutott a jövőnk, a hosszú távra fölvázolható álmom, hogy mi lesz, illetve mi lehet velünk majd két-három év után, egyedül az alávetettségükből megszabadulók jelenidejű mámora forrósította át a fejünket. Még az se foglalkoztatott bennünket, hogy egy palotában lesz-e a szerkesztőségünk vagy egy fa tetején, a város szívében-e vagy a temető mellett, kidöglesztett nemzedéki állapotunkban is szinte a húszévesek izgatottságával kezdünk neki a szerkesztésnek. Hittük, hogy az irodalomban és a politikai életünkben egyaránt nélkülözhetetlenek leszünk.

Hogy az utolsó négy év kigyóvedlése történeteiben és elszomorító anarchiájában milyen szerepe volt a Hítelnek, még korai volna eldönteni. Annyi bizonyos, hogy a lapunkat lehetett szeretni és gyűlölni. Faképnél hagyni, mint szélsőséges perverzciókra hajlamtalan nőt, de lehetett hozzá ragaszkodni is, mint megbízható társhoz, baráthoz. Nem állíthatom, hogy a várakozásokat kielégítette, de hogy mindmáig ébren tartotta, azt igen. Azt feltétlenül.

Akkor hát mi az, ami válaszút elé állította a szerkesztőséget? Mindenekelőtt a lap alkata és a változó idő között megnövekedett feszültség.

Amikor 1979-ben, Illyés emberi és szellemi támogatásával szerettük volna a Hitelt elindítani, a lapot először hetilapnak képzeltük. Kimondva-kimondatlanul az akkori Élet és Irodalom ellenpontjaként. Politizáló, de nem politikai újságnak. Ellenzékinek is csak annyira, amennyire az irodalom - természeténél és bujtogató ízlésénél fogva - mindig is ellenzéki. Sajnos, a már említett hatalmi bolondítások és az elfogadott alkuk sorvasztójában a hetilapból később kétheti lap lett. Egészen pontosan: egy kéthetenként megjelentethető lap ígérete. S mi, mint hadifoglyok, a tavaszi csalánleves ízéhez,

ehhez a kéthetenként kiadható lap képzetéhez szoktunk hozzá. És amikor 1988-ban megkaptuk a lapengedélyt, a terveinkben és a számításainkban csak ez a megalkuvásban fogant gondolat kezdett el parázslani. Holott tiszta pillanatainkban tudtuk, hogy bolydult időkben a kétheti lap: öszvér megoldás. Szamár és ló keveréke. Nem alkalmas a közéletbe való gyors beavatkozásainkra, a kötelező versenyfutásra s ugyanígy arra sem, hogy a lassabban formálódó irodalmi és szellemi élet alakítója lehessen.

Képletesen szólva: rá kellett ébrednünk, hogy egy öszvér patkója sose hányhat szikrát és sörénye se súrolja az esthajnalcsillagot. Persze, ha alkatot, formát és a velük ütköző idő drámáját emlegetjük, a magunk belső, lelki drámáiról se feledkezhetünk meg. Be kell vallanunk, hogy a változások három évében olyan kimerítő és lelkét-roncsoló történetek főszereplői voltunk, hogy a Hitel szerkesztését csak félszívvel végezhetjük. A lap második oldalán ott volt ugyan néhányunk neve, de a legszorgalmasabb szerkesztő: a Véletlené nem volt ott. Pedig a lap hatvanegynéhány oldalának a harmadát-felét ez a láthatatlan munkatársunk szerkesztette számról-számra. Igazság szerint még büszkéek is lehetünk volna rá, hogy olyanok voltunk, mint egy erőteljes mágnespatkó, amely kéretlenül is magához vonzza a szanaszét heverő vasreszelékeket, csak hogy az irodalom nem természeti jelenség, még ha egyéni vonásában és tünetében hasonlít is hozzá.

A változást kikényszerítő, fönti ok mellett akadtak, persze, másfélék is. Például az írások nyelvi és gondolati stilizáltságának a foka. Mi tagadás: a Hitelt is, mint annyi más irodalmi kiadványt, meglegyintette az újságírás felületesebb szelleme. Itt-ott a mi oldalainkat is elöntötte a szóárvíz: a föltartóztathatatlanul csobogó mondatok özöne. Mintha csak egyetlen idő létezett volna számunk ra: a magyarázatokra szoruló jelen idő. Többször éreztük ugyan, hogy a lapban a lassúbb, a gondolataikkal és képzeletükkel vívódó embereknek is teret kéne adnunk, hiszen egy kiérlelt, jó gondolat éveket takaríthat meg az országnak, de mivel mi mögöttünk is valami örült sietség metronómja kattogott, csak ritkán mélyülhettünk el a magunk ízlése és igénye szerint.

A szeptember elejétől folyóiratként megjelenő Hitel szeretné kiúzni magából az újságírás közvetlenül politikáló szellemét. Természetesen nem mond le az életünket körülcspadosó politika elemzéséről, sőt, minősítéséről sem, csupán szellemibb eszközökkel végzi. S csak azt a politikát fogadja el társadalmi és történelmi értéknek, amelyről megérzi, hogy rokonságban van másféle emberi alkotással és tevékenységgel. Például az irodalom, a tudomány, a művészet alkotásaival. Másképpen szólva azt, amelyet az ízlés is jóváhagy, hiszen vannak az életünkben olyan tények és folyamatok, melyekről az ízlés előbb és csalhatatlanul tájékoztat bennünket, mint az agyunk.

Azt jelenti ez vajon, hogy esztétizálni óhajtjuk a politikát?

Inkább magunkat és viszonyunkat a világhoz, a csikorogva

alakuló, új történelmi helyzetéhez.

Ezen belül, természetesen, a múlthoz is. A folyóiratként jelentkező Hitel egy új országfelfedező munkára készül. Föl akarja tárni az ötvenes, a hatvanas, a hetvenes és a nyolcvanas évek "gazzal" benőtt világát, a föltárás eszköze azonban nem az a hagyományos szociográfiai műfaj lenne, amely a két háború közti idők után a hatvanas években újra föltámadt, vagyis elsősorban nem társadalmi, gazdasági, politikai, hanem sokkal inkább lélektani. Meg kell tudnunk, hogy a magyarság, itthon és másutt is, milyen tudati is milyen idegi állapotban élte túl az elmúlt ötven évet s milyen sorsrontó vagy sorsalakító erők munkálnak benne, legbelül. Eddig ugyanis legfeljebb a politizáló értelmiségiek lelkiállapotát és lelki képességeit ismertük csak, amely az eddig ismert értelmiségi léhelyzeteknél százszorta ijesztőbb és kiábrándítóbb, de szinte semmit se tudunk a történelemből s politizálásból kimaradt hazai és kisebbségi sorsba lökött magyarság életéről. Az örökösén szemünkre hányt magyar nacionalizmus mellett szeretnénk fölmérni a kórossá vált nemzeti nihilizmus természetrajzát és méreteit is, amelyről a vádaskodóknak eddig egyetlen aggodalmas szavuk sem volt.

Ebbe a fölmérésbe illeszkedhetnének be az eddig megírt, de kiadatlan emlékiratok a háborúról, a hadifogságról, a munkatáborokról s azok is, amelyeket a szerkesztőség ösztönzésére ezután írnának meg ismert és ismeretlen személyek.

Ez a rész-terv önmagában nem jelent újdonságot, de ha abból indulunk ki, hogy egy ember és egy nemzet természete az, ami megtörtént. vele, nekünk szinte becsületbeli kötelességünk megrendítő pontossággal restaurálni a közelmúltat, mert enélkül sose állíthatjuk helyre a többszörösen megszakított történelmi folytonosságunk tudatát.

És ha már a hagyományainknál tartunk, hadd erősítsük meg, hogy a folyóirat szerkesztősége nem pusztán a nemzet, hanem az úgynevezett nemzeti irodalom is nemzeti kultúra hagyományát az eddigienél is erőteljesebben vállalja. Épp a világ figyelmét fölkeltő organikus magyar építészet sugallja mindnyájunknak, hogy a századvéget uraló posztmodern törekvések mellett, sőt, némelykor ellenükre, milyen új erőforrások fakadhatnak föl a különféle nemzetek szerves kultúrájából. Ha már jól látható életművekkel akarnánk ennek az új magyar szerves kultúrának a milyenségét érzékeltetni, többek között olyan alkotók nevét írhatnám ide, mint Makovecz Imre, Durkó Zsolt, Sára Sándor, Szervátiusz Tibor, Melocco Miklós, Szokolai Sándor, Orosz János, Földi Péter vagy a nemrég elhunyt Samu Géza. Ők Adyhoz, Bartókhoz, Kós Károlyhoz, Németh Lászlóhoz, Illyés Gyulához, Nagy Lászlóhoz hasonlóan vallomásosan is vállalták kötődésüket a magyarság sorsához.

Ezt a kötődést a folyóirat nem tekinti sem esztétikai, sem erkölcsi értéknek, de azt semmiképpen se viseli el szó nélkül, hogy a kötődés szellemében fogant műveket a megroggyant

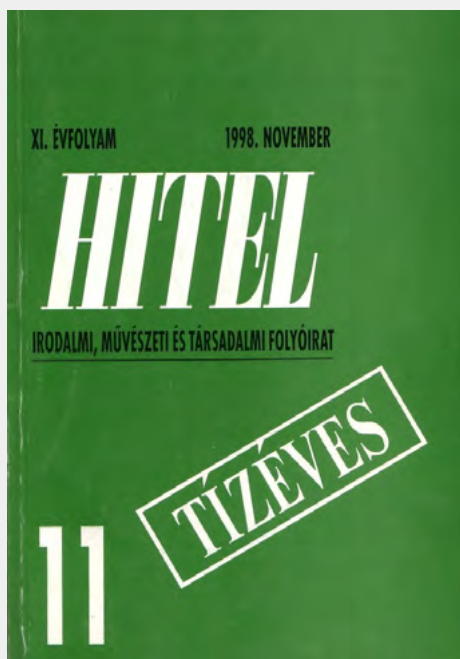
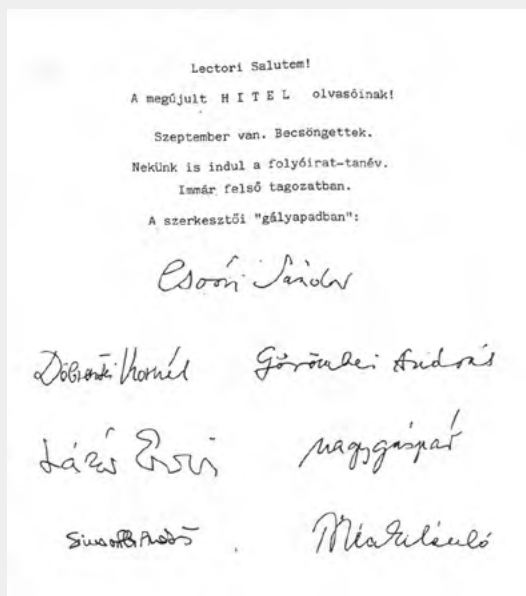
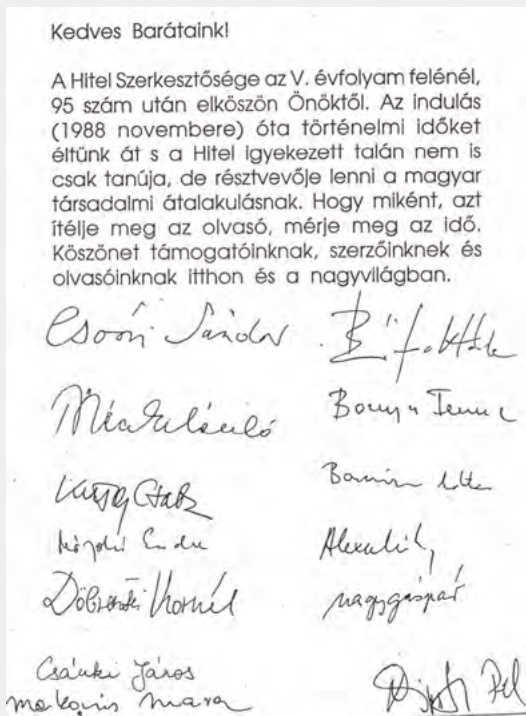
európaiság vagy az “egyetemesség” nevében újra és újra agyonkövezzék.

Ízetlen gesztus volna most a szerb, a horvát, az orosz, a grúz, az albán, az örmény dráma fényében ujjal mutogatni azokra a “jeles” politikusokra és esztétákra, akik a megbukott állam-nemzet szerepével együtt a nemzet szerepét is fölényesen lekezelték. De ha nem mutogatunk is rájuk, a folyóiratban mindenképpen el kell mondanunk róluk, hogy rossz elemzői voltak koruknak.

Ez a mondat nem a hadakozást, hanem a természetes vitaigényt szeretné a Hítel nevében bejelenteni. Mert hisszük, hogy a mai - szennyet és reményt együtt hömpölygető - veszekedéseink után az irodalmi viták hangjának ismét súlya és hitele lehet.

A hitel visszaszerzésének a reményét érvényesnek gondoljuk magára a szépirodalomra is. Egy folyóirat nemcsak közölhet, de sarjaszthat is új szellemű verseket, novellákat, esszéket és drámákat. Korunk elég sok dokumentumot zúdított ránk, szörnyebbnél szörnyebbeket, ezek javát, mint ahogy utaltam rá, közöljük is, de szívesebben adunk helyet a kitalált, a megálmodott, a költött történeteknek, mert még a legárnyaltabban rögzített dokumentumokban is csak a lezárult élet tényei kerülnek elénk, a költött történetekben viszont a mindenestől föltáruuló életé: És egyébként is: aki történeteket tud, és mer kitalálni, az önmagában és s jövőjében is bizakodik.

Szeretnénk, ha a megújuló Hítel egy ilyen jövő folyóirata lehetne.

A Hitel szerkesztősége a kilencvenes évek közepén. Balról: Csoóri Sándor, Görömbei András, Lázár Ervin, Nagy Gáspár, Tókéczki László, Rátkay Ildikó

Tízéves a HITEL

CSOÓRI SÁNDOR

Tízéves a Hitel, de a gondolat, hogy legyen, hogy egyszer majd világra jöjjön, jóval több ennél. Legalább húszesztendő. Még sokan emlékszünk a '70-es évek végére, túl a "Charta '77" aláírásán, túl Illyés Válasz Herdernek és Adynak című fölzaklató írásán, Király Károly erdélyi politikus Ceausescu diktatúráját támadó levelén, amikor egyre többen és egyre hangosabban arról kezdtünk morogni, hogy szinte hétről hétre szaporodnak az irodalom föladatai - különösen a közéleti irodalomé -, de mi hiába állunk és várunk a legkeményebb szellemi munkára készen, továbbra is csak egy majomszigeten toporgunk, s annak a partjáról nézzük, hogy az egyetlen hajó, a hetente megjelenő Élet és Irodalom hogyan úszik nélkülünk tovább. Nélkülünk? Az egyetlen fölként hajóskapitány: Illyés Gyula nélkül is!

Mert őt sem engedték föl a fedélzetre.

A példátlan megaláztatásra Illyés nemes daccal próbált válaszolni. Azt mondta: "Rendben van, ha nincs helyünk az Élet és Irodalomban, ha nincs helyünk Budapesten, fölemelt fejjel vonulunk ki belőlük! Ki, a vidéki folyóiratokba! A Tiszatájba, az Aföldbe, az Életünkbe, a Somogyba! Én máris verseket küldtem az utóbbinak."

Visszafojtott, hosszú hallgatás után válaszoltam Illyésnek.

- Illyés Gyula kivonulhat. Ki - bárhová! Akár a Holdra is! De aki még be se vonulhatott az irodalomba, az hogyan vonulhatna ki tüntetően belőle, igazi feszültséget teremtve?

- Akkor mi a javaslata, közlegény? - nézett rám megütődve Illyés. - Hetilapot kell nekünk is indítanunk.

- Hetilapot az álmodóknak! Azt mondja meg, honnan van

ennek az országnak annyi pénze?

- Sokkal több is van! Jöjjön el velem, Gyula bácsi, egy újsághoz, egy hírlapárudába, fél perc alatt tíz olyan képes újságra, hetilapra, színes nyavalyára bökök rá, amelyet a kutya se olvas, és amely egyébként is csak a lenyakazott szobroknak beszél.

- Látom, ön nemcsak a rendszert támadja, hanem engem is. Mit szoktak az ilyen hangoskodókra mondani? Rebellisek! Hát nem! Elég volt belőlük. Mától kezdve leveszem önről ajatollahi kezem.

Megéreztem a különös és magasrendű illyési ironiát. Válaszolnom kellett: -Nem teheti meg, hogy levegye.

-Hogyhogy? -nézett rám egy fölfűtött és kiváló társaság közepéről Illyés. -Mert rá se tette.

-Életveszélyes alak. Hívjanak egy taxit, azonnal hazaviszem.

A színpadi jelenetnek is beillő "szóváltás" Németh Lászlóék lakásán hangzott el 1980 novemberében, ahol Ella néni, Flóra asszonyon kívül -emlékezetem szerint -jelen voltak Sütő Andrásék, Czinéék, ott volt Ács Margit, Domokos Mátyás, Kiss Feri, a Németh lányok közül Ágnes a férjével, dr. Lakatos Istvánnal, az ifjú kritikusok közül Pálfy G. Pista, Ablonczy László, Elek István.

Az elmúlt időben többször eszembe jutott, hogy a "hely szellemének" nagy szerepe volt abban, hogy kirobbant közöttünk egy jövő irodalmi lapról szóló vita, mely a hagyományosan nemzetinek nevezett írói-gondolkodói körben egyszerre volt abszurd, ábrándos, szürrealista, mondhatnám: avantgárd színezetű.

Két nap múlva Illyés elfelejtve a csalánsuhogtatást, a csaláncspéseket, elfelejtve “ajatollahi szemvillanásait” és az én pimasz, fiúi szájalásomat, átküldte hozzám vejét, Kodolányi Gyulát azzal a megbízatással, hogy a humoros bajvívás után üljünk le néhányan, és döntsük el komolyan, hogyan kezdjünk hozzá az új lap megindításához, az akkor még névtelen Hite-
léhez, amelyben ő “Írói gondok” címmel rovatot akar indítani.

•

Úristen, húsz éve ennek! Két évtizede! Bárhogyan számolunk is, ekkora idő már történelem. Külön történelmi korszak. Az 1848-as szabadságharctól a ‘67-es kiegyezésig telt el nagyjából ennyi idő, vagy a trianoni ítélethirdetéstől a II. világháború kirobbanásáig. S mi minden zsúfolódott bele ezekbe az évtizedekbe! Mi minden sorsból, politikából, történelmi feszültségből! Hazavesztésekből és hazaszeretetből! Kálváriajárásból és önpusztító reményből! S mi minden például irodalomból is! A március 15-étől a kiegyezésig eliramló idő irodalmát most ne bolygassuk, de ha az 1920-as évek elejétől-közepétől az 1944-45-ös esztendőig tartanánk szigorú seregszemlét, beleférhetnénk a csodálkozásba. Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Móricz kiteljesedése mellett egy új nemzedék jelenik meg, új mezben a halhatatlansági pályán. Élükön József Attilával, Szabó Lőrincsel, Németh Lászlóval, Illyéssel, Kodolányi Jánossal, Tamásival, Radnóttal, Máraival. Külön tüneményként idesorolhatjuk még Kassákot, Sinkát, Szentkuthy Miklóst, Hamvas Bélát, Cs. Szabót

A mi “húsz esztendőnk” hol marad az ő lázas és lendületes két évtizedüktől? Az ároksparon. Az utak szélén. A pocsolyákkal körülglóriázott anyaföldön.

Mi moccan meg előszörre az emberben? Nyilvánvalóan az, hogy tehetségtelenebbek vagyunk elődeinknél. Ernyedtebbek és tétovábbak. Másodsorra azonban már az is, hogy a mi szellemi környezetünk és adottságaink sokkal mostohábbak voltak az övéknél. Az irodalomhoz ugyanis természetes és párás irodalmi élet is kell. Alaposan megművelt talaj, eső, napsütés, sőt még fecskecsapongás és pacsirtaének is. Németh László 1935-ben ezt írja figyelmeztetésül önmagának és nemzedéktársainak: “A szellem nem úgy fejlődik, mint a számsor, hogy a kettő után három, azután meg négy következik. A szellem úgy fejlődik, mint a növény: a szár után a levél, a levél után a virág, aztán a termés, mindig valami egészen más.”

Sajnos a mi emlékeink mások. Ahelyett, hogy talajt műveltünk volna mélyszántással, fogasolással és hengerelessel, mi oda vetettünk, ahol találtunk valamilyen megkaristolt és föl-bolygatott, szabad helyet. Sőt, időnk javát csontot és idegeket aszaló várakozással töltöttük el. Többet beszéltünk, fecsegtünk, káromkodtunk, mint amennyit írtunk.

Most látjuk csak, hogy a mi “húsz évünkben” mi minden csúszott el a helyéről, szakadt darabokra, múlt ki örökre a

világból. Az ezeréves jobbágyi-paraszti-földművelő társadalmunk a szemünk láttára süllyedt a semmibe, mint Atlantisz az óceán mélyére. Faluival, hagyományaival, tartásával, roppant tömegű emlékével együtt. Lakodalmak és temetések, jégverésben rohanó ökrök eszelős tekintete hunyt ki tanúskodásunk mellett, odasodródva a Doberdónál elesett katonák hadosztályai mellé. Méz, dió, krizantém - írta címül egyik verse fölé Tornai József. Méz, dió, krizantém - írhatnánk eltűnt gyerekkorunk és ifjúságunk korszaka fölé mi is, akik történelmi és társadalmi kataklizmákat éltünk végig, a temetői őszi virágok kesernyés illatában, de a kataklizmák méreteihez viszonyítva kisszerűen

Én, amikor havilappá változtattuk a Hitelt, titokban azt reméltem: eljött az ideje annak, hogy ami mint élet a jelenlétünkben múlt el, föltámad majd bennünk irodalomként, szellemként, kultúráként. Sajnos nem támadt föl. Csak próbálkozott

És próbálkozik továbbra is.

Hogy mit akarok ezzel a kényes, félhomályos mondattal érzékeltetni? Azt, hogy a többször emlegetett húsz évünk, amely a Hitel folyóirat húsz éve is, nem a nagy alkotásokban tűnt ki elsősorban, hanem a hűségben. A teljesen áthangolt, új alkatú magyar irodalom nagyobbik része könnyedén fordított hátat annak a hagyománynak, amelyre leginkább a “nemzeti” jelző illet. A Hitel körül tömörülő írók viszont ezt vállalták a legtermészetesebb módon. Hagyományos, modern, sőt itt-ott posztmodern eszközökkel. Ha példával kellene érvelnem, azt mondanám, hogy mi az irodalomban ugyanazt vállaltuk, mint azok a népénekesek, néptáncosok, akik a ‘60-as és a ‘70-es években megértették: nem szabad elszakadni az eredettől, az eredeti stílustól, mert ha az elvesz, egész népi kultúránk jellegevész el. A századok műhelyében kialakult karaktere.

•

Folyóiratunk az elmúlt időben ezt a föladatát megalázó körülmények között teljesítette. Szegényen, koldusforintokból tartva fenn magát.

Emlékező számunkkal szeretnénk lezárni az első tíz évet és a másodikat is. A gáncsolók és a magunk ügyetlenségeinek a korszakát egyaránt. Lapunk címe: a Hitel a kezdet kezdetén egyszerre idézte Széchenyi alakját és szellemét, ugyanakkor azt is, hogy az ezredvégi szóözönben újra vissza kell szerezni a szavak hitelét, az irodalomét és a valóságét is. A szellemét - teljes drámaiságával együtt. Irodalomról szólva Illyés a Magyar Csillag 1942-es második évfolyamának első számában ezt írta: “Szakmánk többet akar, mint mi.” Szakmánk: vagyis az irodalom. De ha a szakmánk szó helyett jobban tetszik a hivatásunk, a kijelentés arra is érvényes.

Barátaim, írók és olvasók, jegyezzük meg ezt az illyési mondatot!

(1998. november)

2002: január. A harmadik alakváltozás.

Tisztelt Olvasóink!

Folyóiratunk, a Hítel, harmadik alakváltozására készül. Az 1988-ban indult, első ellenzéki lap egyszerre volt még forrongó, politikai újság és szépirodalmi folyóirat. Kéthetenként jelent meg, a munkatársai a kortárs magyar irodalom és szellemi élet legnevesebb személyiségei voltak. A lap sikeréről, pontosabban: szükségszerű létezéséről a példányszáma tanúskodik a leghitelesebben. Időnként hatvanezer példányban is elfogyott, ami egy szépirodalomra hangolt lap esetében apró csodának tekinthető.

Az 1990-es választások után megszületett magyar parlament és az egymástól markánsan elkülönülő napilapok - pártlapok! - egyre mohóbban kisajátították maguknak a politikai élet értelmezését, alakítását, s ily módon az irodalmi becsúgyra is igényt tartó Hítel hamarosan lemaradt a versenyben.

A politika tavaszi árvize nemcsak a Hítelt sodorta félre, hanem magát az irodalmi és a szellemi életet is. A szabadon ránk zúduló esztétikák mögött, sajnos, egyre fölismerhetőbb hangú párt-Cyranók kezdtek susogni elfogult monológjaikat. A folyamatból, persze, mi se maradtunk ki. S már a kényszer miatt is lépniünk kellett. A kételtű s kéthetenként megjelenő lapunkat havonta megjelenő irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat váltotta föl.

Tíz éven át ez a mélyzöld borítójú folyóirat vállalta - néhány folyóirattársával együtt - a nemzeti irodalom hagyományának folytatását. Sajnos, be kell vallanunk, hogy az irodalom öntudatának és önértetének a megsérülése után jobbra csak az értékörzés főladatára vállalkozott.

Bármilyen fontos volt is ez, távlatos célnak kevés. Ma már egyre világosabb a szerkesztőség tagjainak, hogy egy valamire való folyóirat nemcsak szolgálatot teljesít, hanem korszakos végeznivalókra is föl hívja a lapban megjelenő írók figyelmét. "Ahhoz, hogy megtudjuk: kik vagyunk, s mit érünk, továbbra is irodalom kell, művészet és filozófia." Ezt a jelszót íránk föl legszívesebben emlékeztetőül a szerkesztőségi bejárat fölé.

A 2002 januárjában megjelenő Hítel ennek a morális és erkölcsi parancsnak az ösztönzésére kezdi el harmadik korszakát, külső formájában és tartalmában is megújulva. Minden idegszálunkkal érezzük, hogy a mai magyar valóság alakulása, drámája, köznapi víziója már rég nem fér bele a napilapok cikkeibe, riportjaiba, tévétudósításaiba, mindez irodalmi műfajok után kiált. Például új témájú és új stílusú szociográfiákért.

A Hítel komoly szándéka, hogy ennek a műfajnak a reneszánszát elősegítse. Meggyőződésünk, hogy a műfaj megelégedése nemcsak új szellemi környezetet jelent majd a verseknek, a regényeknek, a filmeknek, a novelláknak, de megtermékenyítő erővel is hathat majd rájuk.

A célratörőbb szerkesztés mellett nagy gondunk marad még a lap terjesztése. Szeretnénk megsokszorozni előfizetőink számát. Egyetemeken, főiskolákon és könyvtárakban is Hítel-körök alakulásában bízunk, mert úgy gondoljuk, hogy az irodalom megújulása nem történhetik meg az irodalmi élet újjászervezése nélkül.

A lap új arculatát a neves grafikus, Gyulai Líviusz tervezte meg nagy beleérzéssel, a költészet és a mértan közös sugallatára figyelve.

A Szerkesztőség